
LLUÍS V. ARACIL

HISTÒRIA INÈDITA DE LA LLENGUA CATALANA*

Què s'està fent del català en el curs de la Transició espanyola? Les pretensions tranquil·litzants dels notables locals són un símptoma alarmant perquè exigeixen la nostra fe cega i ens prohibeixen d'inquirir i discutir el tema. El tema mateix no sembla gens clar. Apareix (quan apareix) envoltat de confusions espesses i recalcitrants. Justament perquè he intentat d'aclarir-lo, puc dir que la temptativa provoca reaccions defensives que la reprimeixen. El pretext típic contra qualsevol clarificació és la defensa del català –com si la subsistència de l'idioma depengués vitalment de la perpetuació de les confusions–.

Renuncio ací a fer prediccions hipotètiques. L'ocasió no és apropiada –i em guardo dels qui confonen les hipòtesis amb les apoteosis–. Només diré que, per sort o per dissort, el català depèn absolutament del pensament i de l'acció dels catalans. I em preocupa molt el pensament, perquè sé que és part integrant de l'acció. No haurem fet cap progrés substancial mentre el futur del català serà un tema obsessiu i evasiu.

No és cap secret que la Transició espanyola ha estat fins ara una decepció, un anticlímax desmoralitzant perquè no ha realitzat els canvis substancials que alguns esperàvem. Ara: les expectatives es basen sempre en una certa visió de la història, que és la perspectiva en què s'orienta l'acció política. I, en aquest cas, hi ha hagut una mena d'història sagrada acceptada com a article de fe. És en aqueixa versió que insisteixen encara els notables contra les crítiques «destructives».

(*) Aquest treball fou publicat a *Canigó*, núm. 806-807 de març de 1983, pàgs. 28-31.

Aqueixa història sagrada és la parturició més típica i essencial de la Renaixença. És simplement l'esquema de les Tres Etapes: un «Origen» remot i prodigiós, una «Decadència» deplorable, i un feliç «Retorn» designat sempre amb el prefix «re-». L'«Origen» és en definitiva la Natura, un ordre idíl·lic que hom suposa perfectament pur, sa i virtuós i del qual «la Llengua» és un símbol. La «Decadència» és una interferència que va pertorbar l'ordre i contaminar la puresa. Evidentment, la perfecció natural és dins, i la pertorbació va venir de fora. Dins aqueix esquema, «la Llengua» juga el paper de víctima innocent. La tercera etapa és la salvació concebuda com la redempció, restauració, recuperació, resurrecció, etcètera. L'esquema implica així que el futur desitjable ha de ser igual al passat –a un passat il·lusori, això és–. Tot plegat és una fantasia escapista, circular i redundat, que suplanta la història real perquè impedeix tant d'indagar el passat real com de concebre i proposar cap futur real.

La retòrica metafísica de la Renaixença fou capitalitzada sota la Restauració espanyola, un segle enrere, per un regionalisme que volia traure partit d'aquell discurs fantàstic. En realitat, van sorgir regionalismes, en plural. El catalanisme de la Catalunya espanyola (de la regió de Barcelona, més exactament) era tan estrictament regional com el valencianisme o el mallorquinisme –o el tortosinisme, per posar-ne un altre exemple–. Tots eren xovinismes subalterns estretament lligats a sengles cultures locals que combinaven l'erudició antiquària i folklòrica amb efusions poèticoretòriques el model de les quals era el ritual dels Jocs Florals. Un detall revelador és que tots van produir declaracions de dependència ben frondoses i emfàtiques –amb música i en vers en el cas valencià: «Per a ofrenar noves glòries a Espanya...»–. Inspiració artística a part, els notables barcelonins van expressar els mateixos sentiments en aquell cèlebre Memorial de greuges obsequiosament presentat al Rei. En aquest punt essencial, el consens dels notables era unànime. No hi ha cap discrepància important entre un Víctor Balaguer i un Valentí Almirall, per exemple –ni tampoc entre un Teodor Llorente i un Constantí Llombart–.

Cal reconèixer que aquells regionalismes tenien una cosa essencial en comú amb els nacionalismes més conservadors. Volien mobilitzar i entusiasmar el poble local al servei dels interessos de les *fuercas vivas*. L'ús del català, llengua de l'efusió fraternal i de la confiança casolana, servia molt bé per a popularitzar aquells interessos tot presentant-los com una causa col·lectiva que exigia una unió sagrada. L'ús propagandístic del català consistia a servir-se'n –no pas a servir-lo–. El fet és que les aspiracions màximes dels regionalistes eren molt inferiors a les exigències mínimes d'una comunitat lingüística europea moderna. Un fet a remarcar és que els regionalistes van acceptar sense reserves els canvis històrics (no sols polítics) que van exagerar justament aleshores el desnivell entre el català i l'idioma de l'Estat. Heu de saber –encara que no us ho hagi dit ningú– que la situació minoritària actual del català data precisament dels temps gloriosos de la Renaixença i el regionalisme. Val a dir també que el bisbe Torras i Bages, bon deixeble de Joseph de Maistre, fou el regionalista més radicalment

reaccionari i el més coherent. *La tradició catalana* (1892) és un exemple perfecte d'ideologia retrògrada presentada com a història col·lectiva. Sense haver llegit el 1984 de George Orwell, Torras sabia perfectament –i ho va dir clarament– que inventar i imposar una versió del passat serveix per a dominar el present i el futur. La fórmula fou posada a prova per Enric Prat de la Riba i la seva colla. A propòsit, val la pena de rellegir *La nacionalitat catalana* (1906) per copsar el sentit d'una estratègia que aspirava a fer un pacte amb l'Estat i amb l'oligarquia espanyola sobre la base tàctica d'una germanor entusiasta anomenada «Solidaritat catalana».

El Noucentisme d'Eugenio d'Ors i els seus cofrades va marcar la victòria d'aquella tendència –una victòria que es va revelar ben precària quan la Setmana Tràgica (1909) va mostrar amb quina facilitat els notables sacrificaven l'esperit solidarista a les exigències del pacte amb el Poder–. Comprensiblement, necessitaven recórrer a la repressió de l'Estat quan la retòrica regionalista deixava de reclutar adhesions unànimes i incondicionals. Incidentalment la popularitat del lerroixisme va alimentar-se de la impopularitat de la Lliga Regionalista. Un altre fet important: la dictadura de Primo de Rivera fou ben acollida pels notables regionalistes –un cas típic d'amor unilateral–. I la fi de la Guerra Civil fou una recaiguda en la mateixa direcció. Els qui us han contat que Eugenio d'Ors havia canviat mentrestant l'idioma no us diran pas que mai no va canviar d'ideologia. La coherència de la seva trajectòria no és cap curiositat estrofolària. El règim de Franco fou tan llarg i eficaç que va esborrar la memòria col·lectiva. De fet, va eliminar traumàticament un precari embrió de nacionalisme d'esquerra que a penes va deixar cap rastre. Irònicament, l'amnèsia traumàtica faria possible al capdavant la reedició de la Renaixença que hem vist prosperar i prevaler sota la Transició espanyola. La memòria de Franco, culpabilitzada de tots els mals, ocupa ara el lloc de la «Decadència». Correlativament, Guifré el Pelós, Jaume el Conqueridor i Enric Prat de la Riba apareixen barrejats i identificats amb aquell «Origen» remot i prodigiós a què els notables actuals han decidit que cal tornar a totes passades.

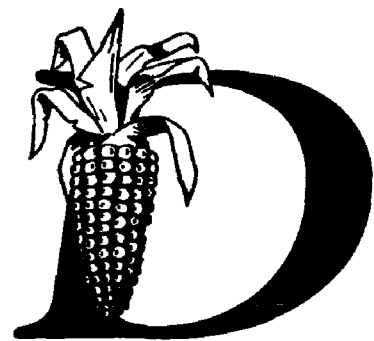
Aquest retorn al retorn és més brutalment simplista i estrofolàriament fantàstic que la Renaixença original. Cal una ignorància a tota prova i una credulitat increïble per a acceptar una impostura tan inepta. El qui cregui que tots els nostres mals vénen de fora i daten exactament del 1939 serà capaç de creure qualsevol cosa. La fe cega és ja pura ceguesa, i és tan nefasta per a la historiografia com per al debat polític actual. El discurs ara dominant es basa en una sòlida noció, que és errònia. La victòria de la confusió té efectes desmoralitzants i devastadors. El seu efecte més espectacular és la desmobilització i la desintegració del moviment social que, sota la repressió anterior, havia començat laboriosament a construir un projecte col·lectiu que la Renaixença i els regionalistes mai no van concebre.

La fraseologia del «re-» és ara recitada com una fórmula màgica de rigor en tota mena de celebracions rituals i d'efusions gregàries. Es tracta sempre de retrobar, de recobrar, de restablir, de retornar. Sembla que no hi ha cap altre futur concebible que

un passat increïble. Durant la Transició i enmig de trasbalsos polítics crucials, la freqüència de les exaltacions commemoratives catalanesques ha batut tots els rècords. Alguns personatges s'han acostumat a viure en estat d'autohomenatge permanent. I algú ha remarcat discretament que el mot «avui», com a nom d'un diari català, vol dir «ahir». Insisteixo: aqueix clima ha prevalgut absolutament en una conjura crítica en què era més possible i urgent que mai que els catalans comencessin a pensar en veu alta en un futur del qual començaven a ser responsables.

Tot s'explica, però. Sota la llarga compressió anterior, va pul-lular una retòrica obsessivoevasiva que la Trinca ha condensat més tard en la frase «Tu ja m'entens» –atribuïda irònicament a Raimon, per alguna raó–. El fet és que les declaracions més públiques i audaces eren insinuacions confidencials i furtives, molt adequades per a provocar fortes efusions –i per a perpetuar terribles confusions–. La comprensió va reduir el discurs a una mena de cercle familiar que alguns han dignificat amb el nom de «Cultura Catalana». Era un cercle en què tothom pretenia saber tot, i l'efusió mantenia aquella pretensió. En el moment de la descompressió, quan calia començar a aclarir i a discutir tot, els oracles del cercle familiar no tenien res a declarar, per la simple raó que no havien après cap lliçó ni preparat cap projecte. No podien revelar cap secret perquè no havien amagat cap secret –i això és el secret que alguns voldrien guardar eternalment–.

Decididament, la ironia més desconcertant de la Transició és que el «Tu ja m'entens» ha pul-lulat més que mai –justament quan la comunicació pública i clara era possible i indispensable per a enunciar els problemes–. La retòrica dominant ha pogut aleshores així aplicar «solucions» a problemes que ni tan sols havien estat anunciats públicament. El lloc comú més obsessiu de la retòrica catalanesca durant la Transició ha estat la mena de nostredat anònima que he anomenat «nos-tots» –en contrast amb el «nos-altres» que reconeix l'existència dels altres i la necessitat de jugar-hi d'alguna manera–. A penes cal remarcar la frondositat i la inanitat d'eslògans estereotipats com ara «Quan cal, hi som tots», «El català, cosa de tots», «El català, a tot arreu» –que rimen perfectament amb «El nostre President», «Les nostres Institucions», etcètera–. Detall revelador, la publicitat comercial ha començat a traure partit d'un truc que inspira confiança sense comprometre a res. Una Caixa d'Estalvis és «la Caixa de tots» i un mercat de Barcelona es proclama «ara més nostre que mai», exactament de la mateixa manera que un suplement de la sucursal barcelonina d'*El País* és «el nostre» i que Alianza Popular pretén que «amb Fraga hi guanyarem tots». ¿Caldria afegir de la mateixa manera que «el Barça és més que un club», l'*Avui* és «més que un diari», Banca Catalana és «més que una banca», etcètera? La fórmula serveix també per a anunciar aliments naturals i sans, de tota confiança. I serveix igualment per a fabricar en sèrie llibres esplèndids sobre «Els vins de Catalunya», «Els bolets de Catalunya», «El Parlament de Catalunya», «Els formatges de Catalunya», «La dona a Catalunya», «La mixomatosi a Catalunya», etcètera, etcètera.

És clar que la proliferació d'eslògans politicocomercials no pot equivaler a un projecte col·lectiu, perquè es tracta de gèneres del discurs (i d'estils de pensaments) essencialment diferents. Més: la invocació d'una unanimitat fantàstica expressa involuntàriament una anonimitat irresponsable. Ningú no proposa res, argumenta res ni respon res. Sembla que quan alguns esperaven que els catalans es desvetllessin, han caigut en un estat letàrgic purament vegetatiu i maquinal que no presenta cap símptoma de vida conscient. A l'hora de la veritat, la famosa «consciència» catalana es redueix a una mena de somnambulisme col·lectiu.

¿Caldrà insinuar que algú pot haver pescat mentrestant en aigües tèrboles i tret molt bon partit de la paralització mental col·lectiva? Veiem que el regionalisme –com els Borbons exiliats durant la Revolució– no ha après res ni oblidat res. El desfament entre el seu discurs estereotipat i la conjuntura actual és un anacronisme tan exagerat que sembla irreal. La recaiguda compulsiva en les fantasies escapistes atàviques és, en efecte, una victòria de la irrealitat –i una desfeta total de les esperances del canvi–.

Durant la Transició, hem passat vertiginosament de l'entusiasme al marasme, de la mobilització a la paràlisi i de l'eufòria ingènua a la desmobilització desolada. Ha sorgit ja un discurs de la impotència que manifesta –i no és cap joc de mots– la impotència del discurs. Entenguem-nos: no és pas la impotència d'aquest discurs mateix, que a penes comença a emergir, sinó la impotència de tot el discurs anterior. És ara que vivim finalment l'esgotament total de la Renaixença i dels regionalismes conservadors. Comprensiblement, els notables voldrien convèncer-nos que la seva única carta és la nostra última carta –i que, per consegüent, hem de confiar en ells més cegament que mai, perquè ara es tracta de justificar l'injustificable–. Cal reconèixer que necessiten fer-nos creure això –i la necessitat no té llei–. Com que ells no han proposat mai cap futur digne ni creïble, hem d'acceptar resignadament que no pot haver-n'hi cap, i consolar-nos tot adherint-nos a les celebracions i efusions que ells presideixen. Naturalment, com que els notables sempre pretenen saber tot, mai no han de descobrir ni inventar res. En tot cas, saben molt bé un truc: consumir qualsevol iniciativa sota el pretext d'assumir-la. Hem vist ja com han reduït la normalització lingüística –que algú s'havia ocupat d'esbossar mentre ells dormien– a un eslògan oportunista que continua la fraseologia retòrica de la Renaixença. Més: la «sociolingüística» que ara invoquen i s'arroguen és una mera fraseologia psicofilògica que combina un sucedani retòric de la sociologia amb un sucedani retòric de la lingüística. Entenguem-nos: no s'apropien pas les noves idees, perquè no necessiten cap idea i es malfien de totes les innovacions. Els interessen únicament els rètols moderns que poden servir per a camuflar i perpetuar les doctrines i rutines immemorials. Es tracta sempre de fer passar la mateixa mercaderia sota una altra marca.

Bé: aquest sembla el moment en què, en comptes d'anar al darrere d'antics tambors, deuríem aventurar-nos a encetar un altre discurs, radicalment distint de les fantasies escapistes de la Renaixença i de les efusions i confusions dels regionalismes obtusa-

ment conservadors. La crisi pot ésser el millor punt d'arrancada. No cal pas invocar ni evocar cap «Origen» legitimador, sinó fer un exercici inacostumat. Cal descobrir un passat real i concebre un futur igualment real. Dir això en aquest context és revolucionari. És una afirmació inèdita que implica tot un canvi de mentalitat: un altre estil de pensament que, en primer lloc, no es posa pas a la defensiva ni juga a perdre. L'experiència històrica ens ensenya que el joc polític superficial (ingenu, frívol i/o demagògic) funciona dins el sentit comú de l'ordre establert –i sabem que aquest sentit comú és incapaç de trobar alternatives–. La veritat és que l'Ordre Establert ha reduït la comunitat lingüística catalana a una «minoria» condemnada a la llarga a l'extinció. En justícia als nostres avantpassats, us diré que això era ja prou evident i reconegut al començament mateix de la Renaixença –molt abans del 1939–. Encara que ningú no us ho hagi dit, afegiré que la Renaixença va donar el català per perdut i es va preocupar de conservar-lo simbòlicament com una antigalla folklòrica de valor sentimental i erudit.

La promoció efectiva del català com a idioma modern en peu d'igualtat amb els idiomes «normals» o «civilitzats» va progressar justament contra les expectatives i els desitjos dels patriarques de la Renaixença. Víctor Balaguer i Valentí Almirall, per exemple, se'n van alarmar i ofendre prou explícitament –per la mateixa raó que els notables actuals s'alarmen i s'ofenen contra les crítiques irreverents i les innovacions subversives–.

Clarament: ací hi ha dues històries –i ens n'han contat només la falsa, que és un mite inventat i imposat pels qui volien en definitiva servir-se del català com a mer símbol expressiu per a legitimar i popularitzar unes pretensions i uns interessos que no eren pas de tots–. També hi ha dos discursos distints i incongenials –i només n'hem sentit el que exalçava emfàticament la «vitalitat» de «la Llengua» i no deia res de la vida de la gent–. Ningú no us ha dit que la viabilitat de la comunitat lingüística catalana depèn de la possibilitat (i de la voluntat) de viure en català amb la mateixa naturalitat i dignitat amb què els suecs viuen en suec. En fi: crec que hem arribat –i no pas massa d'hora!– a la separació dels camins. La clarificació i la construcció hauran de ser polèmiques –i no pas solament contra les insídies de l'exterior, sinó també i en primer lloc contra les traves internes d'una societat que no pot mantenir-se en suspens entre un passat mític i un futur il·lusori–. La unanimitat anònima de la retòrica regionalista és tan incapacitant com la fe cega. Entenguem-nos una vegada per totes: cal començar per arrancar –i no cal pas que ho entenguin els més obtusos, que ho aplaudeixin els més reaccionaris i que ho defensin els més covards–. Els notables que reuneixen aqueixes tres qualitats poden persistir tant com vulguin en el mateix joc –i és segur que hi persistiran tant com podran, perquè no en saben de millors–. Això no és pas el nostre problema. Nosaltres hem d'encetar una vegada per totes un altre joc. La sola possibilitat –impossibilitat, de fet– que ells ens ofereixen és ben sinistra. C'est un vivant qu'on lie au cadavre d'un mort.